

nak, akik többször csak a háttérből irányítottak. Az eszköz szerepét a fiatal magyar értelmiség néhány politikai tapasztalattal még nem rendelkező tagja töltötte be. E szerep főleg a CSEMADOK Központi Bizottságának a dunaszerdahelyi ülésén világosodott meg, ahol *Duray Miklós*, *Varga Sándor* és mások – az úgynevezett klubosok – minősíthetetlenül viselkedtek, egyesek közülük igen agresszíven léptek fel, és sok kárt okoztak.

A tennivaló a CSEMADOK-ban is sok. A történelemből elsősorban azoknak kell a tanulságot levonniuk, akik a jobboldal szolgálatában álltak.

VARGA JÁNOS,
a CSEMADOK KB titkára

Új Szó, 1970. augusztus 18. 5. p.

121

Pozsony, 1970. szeptember 16–19. Bábi Tibor Irodalmárok közéleti kontárkodása címmel megjelent, Dobos Lászlót és Szőke Józsefet támadó cikksorozata az *Új Szóban* (részletek).

IRODALMÁROK KÖZÉLETI KONTÁRKODÁSA

I. A CSEMADOK „programja”

Szlovák és cseh viszonylatban a politikai élet konszolidálására irányuló törekvések sikerrel jártak, s megteremtették a gazdasági élet konszolidálásának feltételeit.

Teljes két évig tartott ez a folyamat. A hatvannyolcas válság méreteihez és következményeihez viszonyítva történelmileg rövid időre volt szükség, s ez érthető, hiszen ott, ahol kimondottan politikai erők ütközéséről van szó, a kérdések az ellentétek kiéleződésével szükségszerűen tisztázódnak s lelepleződnek az ártó szándékok és törekvések.

Nehezebb a kérdések tisztázása a kulturális élet területén. Kulturális élet nem születik máról holnapra. Legyen szó irodalomról, színházról, közművelődésről, vagy iskolaügyről, mindezekben a politikai kérdések, szándékok és törekvések nem rajzolódnak ki olyan élességgel, mint a politikai életben, különösen akkor, ha nemzetiségi kultúráról és annak intézményeiről van szó. Egyrészt országos szempontból kisebb jelentőséggel bír, másrészt felépítmény jellegénél fogva sorrendben a politikai és gazdasági kérdések mögött következnek.

Így érthető az a megkésettség, mely a CSEMADOK tevékenységével kapcsolatos tisztázatlan kérdések elemzésében és megoldásában tapasztalható.

Van azonban egy súlyosabb körülmény is, mely a konszolidáció szempontjából kedvező fejlődést gátolja, s ez semmi más, mint a CSEMADOK központi szerveiben tapasztalható képtelenség, mely mindmáig megakadályozta a politikai nézetek differenciációját. A legsúlyosabb bizonyítéka ennek, hogy hatvankilenc tavaszán épp a politikai életünkben bekövetkezett döntő fordulat előestjén gyűlt össze a CSEMADOK rendkívüli or-

szágos közgyűlése, s olyan programot fogadott el, mely a szervezet úgynevezett társadalmasításával és érdekvédelmi szervezetté való deklarálásával a párt vezető szerepének koncepciójával összeegyeztethetetlen és összeférhetetlen elveket fogalmazott meg. Itt szükségszerűen felvetődik a kérdés, ki ellen kell megvédeni a szlovákiai magyar dolgozók érdekeit? Vajon a párt ellen, mely a CSEMADOK-ot 1949 tavaszán létrehozta, vagy a szlovák nemzet ellen?

Eleve ilyen védekező, a múlt század nemzetiségi harcaira emlékeztető szerepre kárhoytatni a nemzetiségi kultúra szervezetét a legostobább, legellenzékibb, legképtelenebb politika, mely veszélyezteti a két évtized folyamán elért eredményeket, megfosztja a CSEMADOK[ot] saját tömegeinek bizalmától, a szlovák tömegek és a párt bizalmától, s ezen a program látszólag szalonképes frazeológiája sem segít, semmit el se leplezhet, hiszen maga a CSEMADOK akkori főtitkára, *Szóke József* nyilatkozta ki, mit tart a legfontosabbnak: „*Szervezetünk tudatosan vállalta a szószóló, a csehszlovákiai magyarság nemzetiségi érdekei védelmezőjének szerepét.*” (Beszélgetés Szóke Józseffel, a CSEMADOK új főtitkárával, Hét, 1969. IV. 6.) S alább: „*Lényegében szervezetünk néváltoztatása is kifejezi társadalmi funkciójának megnövekedését, azt a tényt, hogy kulturális-népnevelő munkája mellé társadalmi-politikai feladatokat is vállalt.*” (Ugyanott.)

Dobos László, a CSEMADOK országos elnöke kongresszusi záróbeszédében nyilatkozta ki ugyanezt: „...amit a kongresszus elé terjesztettünk, nem zárja ki azt, amit sokan itt reklamáltak és számon kértek, azt, hogy legyen a Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Szövetsége érdekvédelmi szövetség.”

A párt 1949 tavaszán, az állampolgári egyenjogúsítás után egy év elteltével azért tette lehetővé a CSEMADOK megalakulását, mert nemzetiségi politikájában respektálta a csehszlovákiai magyar dolgozók specifikus helyzetét, fejlődésük különlegességeit, ugyanakkor aktivizálni akarta a magyar dolgozók tömegeit, bekapcsolni őket az országépítő munkába, a rátermetetteket rávezetni arra, hogy vegyenek részt az állami és társadalmi szervek munkájában. A CSEMADOK így szükségszerűen társadalmi-politikai feladatot is vállalt, s feladatvállalását maga a párt ihlette. Csakhogy mindez kétségtelenül a párt vezető szerepével összhangban történt.

Ezzel a fejlődéssel párhuzamosan haladt a nemzetiségi iskolák megnyitása, a magyar sajtó létrehozása, a színház megalapítása, a magyar könyvkiadás és irodalom megszervezése. Mindezt az illetékes társadalmi és állami szervek intézték, gyakran a CSEMADOK KB javaslatai és információi alapján, de maga a CSEMADOK sose hirdetett meg nagyképű, erejét meghaladó programot, mint a rendkívüli közgyűlés tette:

„Ahhoz, hogy szellemi életünk és egyúttal társadalmi struktúránk szerves egészet alkosson, meg kell teremteni a csehszlovákiai magyar tudományos és művészi életet, a legmagasabb szellemi tevékenység szervezett formáit és a csehszlovákiai magyar iskolaügy, a szakoktatás, tanoncképzés továbbfejlesztésének feltételeit ...”

Minderre a CSEMADOK-nak nincs jogköre, nincsenek eszközei, se káderei. Nyilvánvaló, hogy mindez a szocialista állam és nem a CSEMADOK feladata. Ésszerű javaslatok és igények megfogalmazásával, információgyűjtéssel mindezt elősegítheti, de nincs módjában megvalósítani, tehát programjába se foglalhatja.

Megtette, s ugyanakkor rendkívül kétes módon fogalmazta meg a párthoz való viszonyát: „*A CSEMADOK a szervezési, politikai és kulturális munka területén összehangolja tevékenységét a párt és a nemzetiségek ügyeivel foglalkozó állami szervek munkájával és segíti a demokratikus elveken alapuló nemzetiségi politika megvalósítását.*”

Tehát nem a párt politikai vonala alapján és az állam irányító ténykedése alapján fejt ki tevékenységét, hanem – összehangol, mintha mindentől független, szuverén párt vagy hatalom lenne.

Így bukkannak elő ebből a programból a kulturális élet megreformálására vonatkozó igények mögül a kétes politikai törekvések.

Vajon a CSEMADOK tömegei, az egyszerű emberek, munkások, parasztok, értelmiségiek tízezrei fogalmazták meg mindezt, semmibe véve a realitásokat, a tényleges lehetőségeket és igazi érdekeiket?

Tény, hogy a kulturális autonómia mézesmadzagja értelmiségi körökben jó csaláteknek bizonyult. Ennek jegyében terelődött rá a közvélemény figyelme olyan kérdésekre, amelyeket a gyakorlati élet részben vagy teljesen megoldott. Elsősorban a nyelvi kérdésre, az iskolaügyre, az általános népművelésre, az irodalom és művészet kérdéseire, amelyek alkalmasak arra, hogy a nemzetiségi túlérzékenységet felfokozzák, s végül nemzetiségi súrlódásokat idézzenek elő.

Ilyesmire csak irodalmárgodó értelmiségiek képesek. A programszerűen meghirdetett nemzetiségi érdekvédelem nem azonos értelmű itt az elnyomott nemzet, vagy egykor elnyomott nemzet védekező nacionalizmusával, melyről annak idején Lenin nyilatkozott a grúzai békétlenkedések után, s melyről azt mondta, hogy mindig meg kell különböztetni az egykori elnyomó nemzet nacionalizmusától.

Itt lényegében kispolgári törekvések térhódításáról van szó. A vezérkedő irodalmárok, Szőke József és Dobos László, szinte kísértetiesen majmolták a tizennyolcadik és tizenkilencedik század polgári törekvéseinek ösztönös taktikáját, annak a polgári értelmiségnek a taktikáját, mely túlságosan gyenge volt még ahhoz, hogy nyíltan a politikai élet porondjára lépjen, s azért a nyelvújító mozgalmakban élte ki magát. Csakhogy míg annak törekvései a maguk idejében rendkívül tiszteletreméltó forradalmi kezdeményezést jelentettek, az ő hadakozásuk a huszadik század és a szocializmus körülményei között gyanús és furcsa mellékszöveget nyertek.

Vajon miért lenne például hitele Szőke József nemzetiségi önérettől dagadó radikális kijelentésének, hogy megtanultunk védekezni, ha pontosan tudjuk, hogy ugyanez a Szőke József az ötvenes évek elején nem kevésbé radikálisan kijelentette: „*Lejárt a nemzetiségi kérdésen rágódó firkászok ideje.*” S miért lenne több hitele Dobos Lászlónak, aki nemzetiségi érdekvédelmi szervezetté akarta átteremteni a CSEMADOK-ot, de ugyanakkor kiüldözte belőle annak alapítóit, akik elősegítették Szlovákiában a magyar iskolaügy, közművelődés, sajtó, színház, könyvkiadás, irodalom létrejöttét?

A kérdés illetően való felvetése nyilvánvalóvá teszi, hogy mindennek nagyon kevés köze volt a tényleges nemzetiségi érdekekhez, hogy valójában nem a magyar munkások, parasztok, értelmiségiek, hanem a kispolgári ellenzék szószólóivá váltak, s átmenetileg a CSEMADOK-ot is sikerült azzá teremteniük, legalábbis hivatalos fórumait, mert a CSEMADOK tömegeinek mindehhez kevés közül volt.

Írók, pontosabban irodalmárgodó funkcionáriusok létére ez mindkettőnek tökéletesen sikerült. Befolyásuk volt a sajtóra, irodalomra, később magára a CSEMADOK-ra és a mellette tömörülő főiskolai ifjúságra. Befolyásra úgy tettek szert, hogy a tényleg megoldásra váró kérdések megoldatlanságát a nemzetiségi érdekvédelem jelszavával visszaélve ügyesen kihasználták.

Természetesen ez nem máról holnapra történt. Eléggé hosszú perspektívával és átgondolt taktikával dolgoztak. A kezdet kezdetén nem is lehetett áttekinteni rajta.

[...]⁴³²

IV. Összefoglalás

Hatvanháromban közölte a *Hét Tőzsér Árpád* Egy szemlélet ellen című vitaindító cikket. Kétségtelenül sok jogos igényt támasztott az irodalommal szemben, de indítékai, nem tudom ma sem eldönteni, eléggé tiszták voltak-e.

Így írt akkoriban: „*Hetekkel ezelőtt a CSEMADOK Központi Bizottságára a CSEMADOK járási titkárságok névsorokat küldtek: kit szeretnének írónk közül vendégül látni... Egyes s kevésbé jelentős írónkat, költőinket aránytalanul sok helyre hívták, s más fiatalabb, de tehetségesebb írónkról esetleg tudomást se vettek. Ez persze már nemcsak az irodalomkritika, de az irodalomszervezés hibája is ...*”

Türelmetlenség és érvényesülni képtelenség is diktálhatta ezeket a sorokat.

Ugyanabban a cikkben megállapította: „...*van már irodalmunk, de nincs irodalomtudatunk, melynek éltető levegője nélkül pedig egészséges irodalom szinte elképzelhetetlen.*”

Hogy a legfiatalabbak mit képzelnek irodalomtudaton, Mészáros Karoly idézett cikke ezer mérföldnyiről elárulja: csinnadrattát, hangverést, propagációt (főleg önpropagációt). Hát igazán ezt akarta elérni a rendkívül intelligens és tehetséges Tőzsér Árpád?

Mindenesetre a nemzedéki kizárólagosság alapján nem jött létre semmiféle irodalomtudat, de teljes mértékben kibontakozott az, amit generációs harcnak neveztem, s ami a múltban tájainkon arra szolgált, hogy elködösítse az osztályharcot és a tényleges társadalmi erők ütközéséről elterelje a figyelmet. *Dobos László* volt az, aki a magyar írók szekciójában a legvehemensebben támogatta az ilyen irányú fejlődést, holott akkoriban még író sem volt, legfeljebb kritikus sűvölvény. Az ő kritikai munkássága irodalomkritikánk legszegényesebb lapjait jelenti. Ahelyett, hogy a valóban tehetséges írók összefogását támogatta volna, tekintet nélkül nemzedéki hovatarozásukra, meghasonlást keltett köztük. Kétes ígéhirdetésével utat nyitott egy rendkívül visszás fejlődésnek, s a nemzedékharc kibontakoztatása jelentette számára az ugródeszkát a politikai életbe.

A hatvanas évek közepén beválasztották a CSEMADOK Központi Bizottságába, s a nemzedékharc színterét ide helyezte át. Az előcsatározások történetét már mások megírták előttem. Szükségtelen ezzel részletesebben foglalkoznom. Elég annyi, ha megismétlem, hogy 1968 márciusában a CSEMADOK KB ülésén már nyíltan fellépett. *Lőrincz Gyula* ellen. Még ugyanabban a hónapban a József Attila klub népes fóruma előtt próbálta ki újra körmeit. A klub néhány vezetőségi tagját rászedte, hogy ismételjék meg a támadást. Ő maga diszkréten háttérben maradt. Szerencsére a klub ifjúságának volt annyi józan esze, hogy nem hozott szélsőséges határozatot. Az egész kezdeményezés csődöt vallott. Akad mégis egy figyelemre méltó mozzanata. A gyűlés március 20-án zajlott le. Előkészítése csaknem egy időben történt a szlovák jobboldali támadások előkészítésével.

Összefoglalásul pedig már csak ennyit:

A tényleges társadalmi erők ütközéséről az általános összemberi érdeklődésre terelve a figyelmet Dobos László és Szőke József felszították a nemzedékharcot, eleinte az írók körében, majd mikor erre lehetőségük nyílt a CSEMADOK Központi Bizottságában,

432 A cikksorozat kihagyott II. és III. része az 1950-es és 1960-as évek irodalmi életének „nemzedékharccal” foglalkozik.

és az ifjúság körében, a nemzetiségi érdekvédelem jelszavával próbáltak széles bázist teremteni a párt és a CSEMADOK régi és kipróbált káderei elleni politikai harcra.

Ez részben sikerült is nekik. S még jobban kikerült volna, ha megfelelő sajtóorgánumhoz jutnak. Ezért sürgette Dobos néhány lap összevonását, hogy egy úgymond „közép-európai” színvonalú képeslap jöjjön létre. Mikor ez nem sikerült, az Új Szó mellett egy másik magyar napilap létrehozását sürgette, hogy paralizálhassa vele az Új Szót.

A nemzetiségi érdekvédelem jelszava mégis hatott. Csak így érthető, hogy hatvankilencben már (és még) a saját szája íze szerinti programot fogadtatott el a CSEMADOK rendkívüli országos közgyűlésével, a teljes válság szélére sodorva a csehszlovákiai magyar dolgozók egyetlen kulturális szervezetét.

A sok megoldatlan társadalmi kérdést valóban meg kell oldani, de ezek megoldását, s vele együtt a nemzetiségi kérdés megoldását is nem lehet összekapcsolni, összeboronálni egy revizionista, a kispolgári ellenzékre támaszkodó mozgalommal.

Számunkra többek között ennyi a tanulsága a hatvannyolcas válságnak. Ideje, hogy a CSEMADOK tömegei is levonják a megfelelő következtetést belőle.

BÁBI TIBOR

Új Szó, 1970. szeptember 16. 4. p.; szeptember 17. 4. p.; szeptember 18. 4. p.; szeptember 19. 4. p.

122

Pozsony, 1970. október 2. Varga Jánosnak a Csemadok 1968–1969-es tevékenységéről készült értékelést elégtelennek minősítő és a szövetség vezetését a szükséges következtetések levonásának elmaradása miatt elmarasztaló írása az *Új Szóban*.

A CSEMADOK ÚTVESZTÉSE

Az utóbbi időben gyűléseken és magánbeszélgetésekben gyakran elhangzik az a kérdés, hogy a CSEMADOK életében hol és milyen formában nyilvánult meg a revizionizmus, a jobboldali opportunizmus és a kispolgári ellenzékiség?

A CSEMADOK Központi Bizottságának az 1970. május 10–11-én tartott ülése már elfogadott egy értékelést, amely megpróbálta felmérni a szövetségnek az 1968-ban és az 1969-ben tanúsított magatartását. Ez az anyag azonban sem az említett, sem más, a CSEMADOK tagságát és a nyilvánosságot egyaránt érdeklő kérdésekre nem ad határozott és kielégítő választ. Az értékelésnek a sok egyéb mellett az egyik legnagyobb hibája, hogy a CSEMADOK-ban történt deformációk okait szinte kizárólag külső okokra vezeti vissza, és meg sem próbálja keresni és feltárni a tévedések belső életre keltőit.

Ahelyett, hogy, őszintén beszélne a tényekről, és elvszerűen rámutatna a hibák gyökerére, sok mindent igyekszik elködösíteni, és nem az objektív valóságnak megfelelő képet rajzol. Csupán addig megy el, hogy „*helytelen*” és „*nem reális*” jelzővel illeti a súlyos politikai tévedéseket is.